

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΟΥ

[Δημοσιεύω κατωτέρω ἀρχαιολογικά σημειώματα τοῦ ἀειμνήστου Στεφάνου Ξανθουδίδου, ἅτινα περισυνέλεξα ἐκ μικροῦ ἄνευ ἐξωφύλλου σημειωματαρίου, ὅπερ ἀνεῦρον εἰς ἐρμῶριον τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου. Ταῦτα ἔκρινα ὡς ἄξια δημοσιεύσεως, ὡς παρέχοντα ἱκανὰς πληροφορίας ἀρχαιολογικῆς καὶ ἱστορικῆς φύσεως ἀφορώσας εἰς μνημεῖα, ἀρχαιολ. χώρους, εὐρήματα κλπ., τὰ ὅποια ὁ σοφὸς ἐρευνητὴς ἐπεσκέφθη κυρίως κατὰ τὰς περιοδείας του ἀνὰ τὴν κρητικὴν ὑπαιθρον κατὰ τὰ ἔτη 1915 καὶ 1916. Τὸ σημειωματάριον πράγματι φέρει εἰς τὴν πρώτην σελίδα διὰ μελάνης τὴν χρονολογίαν: 27 Ἰουνίου 1915, προφανῶς χρονολογίαν ἀφ' ἧς ἤρχισεν ἡ καταγραφή τῶν σημειωμάτων, ἀφ' οὗ πολλά τούτων, καταγεγραμμένα ἡμερολογιακῶς, φέρουν χρονολογίας ἀκολουθούσας εἰς τὴν ὡς ἄνω χρονολογίαν. Τὸ τελευταῖον σημείωμα παρέχει τὴν 31ην Ἰουλίου (1916) ὡς τὴν τελευταίαν ἡμέραν ἀρχαιολ. ἐκδρομῆς καταχωρισθείσης ἐν τῷ σημειωματαρίῳ. Αἱ σημειώσεις εἶναι πρόχειροι καὶ γεγραμμένοι διὰ μολυβδίδος, ἀναμφιβόλως δὲ δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἴδουν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος ὡς εἶχον ἀτελῶς κατακεχωρισμένοι. Ἐθεώρησα ὀρθὸν παρὰ ταῦτα, ὅπως μὴ μεταβάλω τὸ κείμενον, ἐφιστῶν μόνον τὴν προσοχὴν τοῦ μέλλοντος νὰ τὰς χρησιμοποίησῃ ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τούτων.

Τινὲς τῶν σημειώσεων ἀφοροῦν εἰς γενομένας μικροτέρας ἢ μεγαλυτέρας ἀνασκαφάς: οὕτω τοῦ τάφου τῶν Δαμανίων ἢ τοῦ μικροῦ θόλου τοῦ Πλατάνου (βλ. Μυκηναϊκὸς τάφος Δαμανίων, «Ἀρχαιολ. Δελτίον» Β' (1916), σ. 171 κ.έξ., X a n t h u d i d e s, The Vaulted Tombs of Messarà, London 1924, p. 90 ss). Ταύτας παρέλειψα, ἀφοῦ ὀλόκληρον τὸ περιεχόμενον τούτων ἐχρησιμοποιήθη κατὰ τὰς γενομένας δημοσιεύσεις. Ἄλλαι ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Ξ. εἰς ἔκθεσιν δημοσιευθεῖσαν ἐν τῷ «Ἀρχαιολογικῷ Δελτίῳ» 2, 1916, σ. 24 κ.έξ. τοῦ Παραρτήματος κατὰ τρόπον περιληπτικόν. Ἐθεώρησα ὀρθὸν νὰ μὴ παραλείψω ταύτας, καθ' ὅσον διὰ τούτων παρέχονται πλείονα τῶν δημοσιευθέντων στοιχεῖα, ἀναγκαῖα εἰς τὴν ἀκριβολόγον ἐπίστημονικὴν ἔρευναν. Κείμενα ἐπιγραφικά, δημοσιευθέντα κυρίως ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ τοῦ «Α. Δ.», σσ. 1-12, δὲν ἐπαναλαμβάνονται ἐνταῦθα, παρατιθεμένης τῆς παραπομπῆς εἰς τὴν δημοσίευσιν, καταχωροῦνται ὅμως τὰ συνοδεύοντα, εἰς τὴν εὔρεσιν κυρίως ἀφορῶντα, στοιχεῖα.

Ἐκ τῶν σημειωμάτων παρέλειψα ὅσα ἀνεφέροντο εἰς πληροφορίας γνωστὰς ἐπὶ ἀρχαιολ. χώρων ἢ μνημείων, τὰ σχετιζόμενα μὲ τὰ μητᾶτα, τὰ ὅποια ὁ Ξ. ἐμελέτα ὡς σχετιζόμενα μὲ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ τότε ἀνασκαπτομένους θολωτοὺς τάφους (βλ. X a n t h u d i d e s, V. T., p. 136 Appendix), βιβλιογραφικά τινα καὶ ὑπηρεσιακὰ σημειώματα καὶ λογαριασμοὺς καὶ ἄλλα τινα δευτερεύοντα ἢ ἐπουσιώδη, ἀφορῶντα εἰς ζητήματα ἀπασχολοῦντα τότε τὸν ἐρευνητὴν.

Αἱ ὑποσημειώσεις εἶναι ἰδικαί μου].

N.E.Π.

Μετόχι Παλαδιανὰ παρὰ τὸ Καστέλλι, σήμερον ἐγκαταλελειμμένον.

Κωνστ. Νικολ. Καλαϊτζάκης. Εὐρίσκεται εἰς Βοστώνην ἀπὸ 1 1/2 ἔτους· εἶναι γυναικάδελφος Ἐμμ. Ἀκουμιανάκη. Ὁ Γεώργ. Ἀθανασάκης ἀπὸ Καταλαγὰρι ἦτο ἐκεῖ προπέρουσι καὶ ἐπέστρεψεν.

Εἰδώλιον χρυσελεφάντινον Κρήτης.

Ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ Museum of Fine Arts, No 70, ὑπὸ τὸν τίτλον: A Statuette of Minoan Snake Goddess, Gift of Mrs W. Scott Filz L.D.C. Ὁ Seager τὸ εἶδεν εἰς Boston. Εἶναι γνήσιον, ὠραιότατον ἠγοράσθη ἐν Ἀμερικῇ ἀπὸ Κρήτα. Δὲν δίδουσιν ἄλλας πληροφορίες (ἰδ. γράμμα Seager εἰς Χατζηδάκιν καὶ φωτογραφίας αὐτοῦ πρὸ τῆς συγκολλήσεως καὶ μετ' αὐτὴν σταλείσας ὑπὸ τοῦ Seager εἰς τὸν Χατζηδάκιν)¹.

Μετέβην ἐφ' ἀμάξης τῇ 14 Ἀπριλίου 1915 εἰς τὸ μετόχιον Χατζιδάκι (Τζορμπανᾶ) ὅπου εὐρέθη τάφος Μυκην. καὶ λάρναξ γραπτῆ.

Ἀληθινή. Ἐντὸς τοῦ χωρίου Ἐκκλησία τῆς Παναγίας, φέρουσα ἐπιγραφὴν εἰς τὴν βᾶσιν τοῦ κωδωνοστασίου MDCXXV. Ἡ ἐκκλησία εἶναι κτισμένη ἐπὶ κατωφεροῦς ἐπιχώσεως, ἐν ἧ ἀφθονοῦσι τὰ Μυκην. τεμάχια.

Δυτικώτερον τοῦ χωρίου, εἰς θέσιν τοῦ Κωστῆ τὸ Λιδάκι, εἰς τὸ μέσον τῆς ἀποστάσεως πρὸς τὴν Πόμπιαν, δεξιὰ τῶ πορευομένων, ὕψωμα χαμηλὸν κεκαλυμμένον ὑπὸ πετρῶν φαίνονται βίσαλα Μινωϊκὰ καὶ νεώτερα (τεμάχια πηλίνων λαρνάκων?) καὶ τοῖχος περιφερικός.

Κάτω τοῦ χωρίου καὶ δυτικώτερα εἰς θέσιν Χαρουπίδι, παρὰ τὸ ρεῦμα ρύακος, εὐρίσκει ὁ Γεώργ. Νικολ. Κανονάκης ἀγγεῖα καὶ τεμάχια Πρωτομινωϊκά. Τὸ περιέχον αὐτὰ χωματῶδες στρῶμα εὐρίσκεται ὑπὸ ποταμόσυρμα ἀμμῶδες. Ἐκαμα μικρὰν δοκιμὴν διὰ 2 ἔργατῶν· εὔρον ἀρκετὰ τεμάχια πρωτομινωϊκά.

Ὁ ἀπὸ χωρίον Πέρι Μιχ. Στυλ. Παπαδάκης ἐπέδειξε κάλαθον λυχναριῶν ἑλλ. ἢ ἀγγείων ἀπλῶν, ἃ εὔρεν εἰς θέσιν Φουντάνα καὶ

¹) Αἱ πληροφορίες ἀφοροῦν εἰς τὸ περίφημον χρυσελεφάντινον ἀγαλμάτιον τοῦ Μουσείου τῆς Βοστώνης (βλ. Evans, P. of M. III, 438-442), τοῦ ὁποίου ἡ γνησιότης ζωηρῶς ἠμφεσβητήθη. Ἄν τὰ ἀναφερόμενα ὀνόματα σχετίζονται μὲ τὴν κατ' ἐκεῖνα τὰ ἔτη ἐμφάνισιν ἐν Βοστώνη τοῦ ἐν λόγῳ ἀρχαίου, — ὅπερ οὐδόλως ἐμφανίζεται ὡς ἀπίθανον, ἀφοῦ ὁ Καλαϊτζάκης καὶ Ἀκουμιανάκης ἐφέροντο ὡς ἀναμεμιγμένοι ἐν ἔτει 1934 εἰς τὴν ἀπόπειραν φυγαδεύσεως τῶν χρυσῶν πελέκεων τοῦ Ἀρκαλοχωρίου — τότε ἡ γνησιότης τούτου δυσκόλως θὰ ἠδύνατο νὰ ἀμφισβητηθῇ. Αἱ παρὰ Evans πληροφορίες συμφωνοῦν.

δύο κεφαλὰς εἰδωλίων (πρόκειται περὶ βωμοῦ ἢ ἀποθέτου ναοῦ).

Βασιλ. Ἀνώγεια. Ὁ Χαρίδημος Χινδράκις ἐλθὼν εἰς Πλάτανον τῆ 8 Μαΐου μοὶ ἐδήλωσεν ὅτι εἰς θέσιν Ἀπάνω χωρίον ἀροτριῶν ἀνεῦρεν ὀπὴν (τάφον), βυθισθέντος τοῦ βοῦς καὶ ἴσως ἔχει λάφνακας. Μετέβην τῆ 8 Ἰουνίου καὶ ἐξηκρίβωσα τὴν ἀλήθειαν τῆς πληροφορίας, ἀλλὰ δὲν ἐδοκίμασα.

Ἀπεσωκάρι. Νὰ ἀποτερισθῆ ἡ ἀρχαία ἐπιγραφή εἰς τὸν δυτικὸν τοῖχον τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ μετακομισθῆ εἰς Ἡράκλειον.

Εἰς θέσιν Βίγλα ἄνωθι τοῦ χωρίου μετέβην τῆ 10 Ἰουνίου συνοδευόμενος ὑπὸ Κωνστ. Μ. Νιονάκι (κάτω τοῦ βουνοῦ Στὸν Ὁξύ) ὑπῆρχε συνοικισμὸς Μυκηναϊκός. Φαίνεται κλίμαξ ἐπὶ τοῦ βράχου, τοῖχοι, τεμάχια πηλ. Μυκ. ἀγγείων.

Ἀνεχώρησα ἐξ Ἡρακλείου τῆ 18 Ἰουλίου καὶ ἔφθασα εἰς Βενεράτον. Ἐκ Βενεράτου αὐθημερὸν[. . .] εἰς Ἀγ. Δέκα. Τῆ 26 Ἰουλίου μετέβην εἰς Πλάτανον, ὅπου ὁ Ἀπόστ. Βαρβατάκις ὑπέδειξε μέρος πρὸς σκαφήν. Τὸ μέρος καλεῖται Μοναστηρικὲς Ἀχλάδες (Ἀπεξανῶν) καὶ Γουδιές²⁾ φαίνονται ἐντὸς τοῦ δρόμου λείψανα τοίχων, συνέλεξα δὲ καὶ τεμάχια πρωτομινωϊκῶν ἀγγείων. Πρόκειται περὶ συνοικισμοῦ πρωτομινωϊκοῦ καὶ πιθανώτερον περὶ τάφων τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ἀπέχει τοῦ Σταυροῦ 900 μέτρα περίπου καὶ τοῦ χωρίου Πλατάνου ὑπὲρ τὰ χίλια.

Ἐπέστρεψα αὐθημερὸν εἰς Ἀγ. Δέκα.

Τῆ 28 Ἰουλίου μετέβην εἰς Βασιλικήν, ἐκεῖθεν εἰς Πορτί, τῆ ὑποδείξει Δημ. Ἀγριμάκι, ὅπου εἰς τὸν δρόμον ὅταν φθάνωμεν πλέον πλησίον τοῦ λόφου ἐρχόμενοι ἐκ Καντήλας, καὶ ἄνωθεν τῶν τροχάλων τοῦ συνοικισμοῦ παρατηροῦνται λίθοι ἐκτισμένοι εἰς τοῖχον παχύν, ὡσεὶ περιφερικόν, πιθανῶς θόλον. Χρειάζεται νὰ γίνῃ δοκιμή³⁾.

Ρωτάσι. Κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ Ἐμμ. Ἡλιάκι καὶ τοῦ Ἐπισκόπου Ἀρκαδίας ὑπάρχει τάφος κυκλικὸς κάτωθι τῆς ἐκκλησίας τῆς λεγομένης Ταμπαρᾶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χωρίου. Νὰ ζητηθῆ ἡ ἐπιγραφή τοῦ Ρυτίου. Ἀναφέρει τῆς Ρυτιασίων κώμης καὶ ἱερὸν Σκυλίου Διός. Τὸ σημερ. ὄνομα Ρωτάσι προῆλθεν ἀσφαλῶς ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ Ρυτιάσιον⁴⁾ (Rytienses?). Ἡ ἐπιγραφή Ρωμ. χρόνων τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀντωνίνων.

²⁾ Αἱ παρατηρήσεις καὶ αἱ κατὰ ἀκολουθίαν τούτων γενόμεναι δοκιμαὶ εἰς τὴν θέσιν ταύτην, κατωτέρω μνημονευόμεναι, δὲν ἀναφέρονται εἰς τὴν δημοσίευσιν τῶν θόλων (Πλατάνου) ἐν V. T. of Messarà.

³⁾ Βλ. Xanthudides, V. T. p. 54 ss.

⁴⁾ A. Δ. 1916 Παράρτ., σ. 24. Ἡ ἐπιγραφή IC I, 304.

9 Αὐγούστου ἐκδρομὴ εἰς Ἀμνισὸν-Σπήλαιον Εἰλειθυίας, Παλιόχωρα (Μεσοβοῦνι). Τὸ σπέος Εἰλειθυίας ὑποτίθεται ὅτι εἶναι ὁ σημερινὸς Ἀνεραγδοσπήλιος ἄνωθεν καὶ Ἀνατολ. τοῦ μετοχίου Μαφεζέ. Εἶναι πελώριος ἔχων μεγάλους σταλαγμίτας. Χρῆζει ἐξερευνήσεως⁵· ὑπάρχει καὶ ἄλλος ἐντὸς τοῦ Μαφεζέ, ἔχων καὶ αὐτὸς συκῆν εἰς τὸν πόρον. Τὸ Μεσοβοῦνι ἐνδοτέρω τῆς Παλιόχωρας.

Ἐκδρομὴ εἰς Δαμάνια 19 Αὐγούστου.

Ἐφθασα εἰς τὸ Μοναστήρι Ἐπανωσήφη τὴν μεσημβρίαν. Ὑπάρχει καὶ Κατωσήφης πρὸς τὸ χωρίδιον Χαράκι. Παράδοσις τοῦ μοναστηριοῦ. Ὁ ἄρχων Λαγγοβάρδος, εἰς τὸ φέουδον τοῦ ὁποίου κεῖται τὸ μοναστήρι. — ὁ Πύργος του εἰς τὰ Λειβάδια, $\frac{1}{4}$ τῆς ὥρας Ἀνατολ. τοῦ μοναστηρίου—εἶχε δύο βοσκούς τὸν Ἐπάνω Σήφη καὶ τὸν Κάτω Σήφη, ἐξ ὧν καὶ τὰ ὀνόματα. Λαγγοβάρδοι καὶ σήμερον Τοῦρκοι φυγόντες τελευταῖον εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀπὸ τὸ Κακὸ-Χωριό.

Διήγησις περὶ τῆς κτίσεως τῆς μονῆς καὶ τῶν θαυμάτων τοῦ Ἀγ. Γεωργίου, χειρόγραφον τοῦ 1864 ὑπὸ Ἰακῶβ ἱεροδιακόνου, «καθὼς εὐρέθησαν γεγραμμένα παρὰ τῶν παλαιῶν γερόντων καὶ ἡγουμένων».

(Σελ. 1. Διηγεῖται τὸν τρόπον τῆς κτίσεως τοῦ μοναστηρίου ὑπὸ τοῦ Παϊσίου μοναχοῦ, φυγόντος ἐκ τῆς μονῆς Ἀπεξανῶν διὰ τὰς ἐκεῖ διχονοίας· καὶ πορευομένου εἰς Ἀγκάραθον ἐκοιμήθη εἰς τὴν θέσιν ταύτην παρὰ τὸ ἐκκλησίδιον τοῦ Ἀγ. Γεωργίου καὶ διετάχθη ὑπὸ τούτου καθ' ὕπνου νὰ κτίσῃ τὴν μονήν. Κατόπιν ἀπαριθμοῦνται διάφορα θαύματα).

Εὐρίσκεται παρὰ τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας μετακομισθὲν ἐκ Θεοτόκου Βενεράτου, μετοχ. Ἀπανωσήφη, οἰκόσημον Ἐνετικὸν φέρον τὰ γράμματα Α. C. καὶ αἰτὸν μονοκέφαλον φοροῦντα στέμμα, ἐπὶ περικεφαλαίας καὶ κάτωθι τῆς περικεφαλαίας βιβλίον περιβαλλόμενον ὑπὸ ἀνθεμίων⁶.

Μελιδοχωρι (οὐχὶ Μελισσοχωρι) εἰς τὴν ἀνατολικὴν προέκτασιν καὶ ὑπώρειαν τοῦ Καστριώτη· ὁ λόφος (δικόρυφος) ὀλόκληρος ἀνήκει εἰς τὸν Ἐμμ. Καράντζην (ἐξ Ἀνωγείων).

20 Αὐγούστου. [Ἀκολουθεῖ σημείωμα περὶ τῆς ἀνασκαφῆς τῶν

⁵) Ὡς γνωστὸν ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Μαρινάτου ἐν ἔτει 1930. (Π. Α. Ε. 1930, σ. 91).

⁶) Τὸ στέμμα βλ. παρὰ Gerola, Mon. Veneti IV, 260 fig. 370, ὅπου σημειοῦται ὡς εὐρισκόμενον ἐπὶ τῆς εἰσόδου τῆς Παναγίας τοῦ Μετοχίου Θεοτόκου.

Δαμανίων ¹⁾. — 23 Αὐγούστου.

24 Αὐγούστου. Ἀπὸ τὸν Ἐπανωσήφην ἦλθον εἰς λόφον κείμενον μεταξὺ τῆς μονῆς τῶν Δαμανίων καὶ τοῦ Μελιδοχωρίου λεγόμενον *Τροχάλους*²⁾, ἔνεκα τῶν πολλῶν σωρῶν λίθων, οἷτινες καλύπτουν αὐτόν, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν νοτίαν κλιτὺν. Συνέλεξα ἀρκετὰ Μυκηναϊκὰ θραύσματα ἀγγείων (καὶ γεωμετρικά). Ἦτο συνοικισμὸς ἀρκετὰ ἐκτεταμένος· οἱ λίθοι πολλοὶ καὶ ἀκατέργαστοι μετρίου μεγέθους.

Κάτω Καστριώτης καὶ Ἀπάνω Καστριώτης, δρόμος κτιστὸς συνδέει τοὺς δύο· τὰ κτίρια, ἀναλήμματα, δεξαμεναὶ εἰς τὸν Ἐπάνω Καστριώτην. Εἰς τὸν μικρὸν Καστριώτην μόνον ὁ δρόμος, κτίριον οὐδέν. Αἱ πηγαὶ εἶναι πλησίον τοῦ χωρίου παρὰ τὸν Ἄγ. Νικόλαον (σημ. ὄνομα), ἄλλη πηγὴ εἰς τὴν ρίζαν ΒΑ κλιτύς τοῦ Μικροῦ Καστριώτη. Ἄλλη πηγὴ ΝΔ τοῦ Ἀπάνω Καστριώτη. Τοῖχος πελώριος ἐκ μεγάλων βράχων ἰσοδομικῶν εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὀφρὺν τοῦ Ἐπάνω Καστριώτου, ὡσεὶ πύργος τοῦ τείχους, φυλάττων τὴν πλαγίως δεξιόθεν ὑπάρχουσαν ἀνωφερικὴν ὁδὸν τῆς εἰσόδου τῆς πόλεως.

Τοὺς δύο Καστριώτας ἦννε τεῖχος, οὗ φαίνεται ἀκόμη καθαρὰ ἡ διεύθυνσις καὶ ἡ βάσις· ἔχει καὶ δύο πύργους εἰς ἀποστάσεις πρὸς φύλαξιν.

Καὶ εἰς τὴν νοτίαν κλιτὺν τοῦ Κάτω Καστριώτη πρὸς τὸ χωρίον, σφύζεται τεμάχιον τείχους ἐκ πελεκητῶν ὀγκολίθων. Κατωτέρω δὲ ἀναλημματικοὶ τοῖχοι.

Τεμάχιον πελεκίου εἰς τὴν οἰκίαν Ἐμμ. Καλατζῆ [Μελιδοχωρί] ὕψος 0,40, σῶζ. πλάτος 0,29, πάχος 0,12 [Παρατίθεται σχεδιάσμα ἐπιγραφῆς ³⁾].

Τσιφοῦτ Καστέλλι. Τὸ Castel Bonifacio. Σήμερον ὑπάρχει τὸ κάτωθι χωρίον (τουρκικὸν) καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ λόφου (ὀλίγαι χριστιαν. οἰκογένειαι). Σφύζονται μέρος τοῦ ὄχυρωμ. τείχους, ἐκκλησία καὶ δεξαμενὴ.

Κεφάλι Ἶστὶ Βάκιωτες, ἡμίσειαν ὥραν ἀνατολικῶς τοῦ Σωκαρᾶ καὶ ὀλίγον ἄνωθεν πρὸς βορρᾶν τοῦ Βολούλι ὑπάρχει λόφος, οὕτω καλούμενος, ἔχων ἄφθονα λείψανα ἀρχαίας ἑλληνικῆς πόλεως· τὰ οἰκοδομήματα δὲν φαίνονται, ἀλλ' εὐρίσκονται καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν, ὡς βεβαιούσιν οἱ καλλιεργοῦντες τὸν χῶ-

¹⁾ Ὁ τάφος Δαμανίων ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Στ. Ξανθοῦ δίδου ἐν Α. Δ. 1916, σ. 171 κ.ἑξ.

²⁾ Συντόμους πληροφορίας ἐκ τῆς ἀκολουθοῦσης περιοδείας βλ. ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ Ξανθοῦ δίδου, ἐνθ' ἄνωτέρω.

³⁾ Τὴν ἐπιγραφὴν βλ. Α. Δ. 1916, σ. 8.

ρον γεωργοί· εἰς τὸν βράχον πολλαχοῦ φαίνονται λαξευμένα τὰ δάπεδα καὶ μέρος τῶν τοίχων οἰκοδομημάτων· ἔξαιρετικῶς δὲ ἄφθονα εἶναι τὰ τεμάχια τῶν μελανῶν ἑλλην. ἀγγείων.

25 Αὐγούστου. Γουρνια. Δύο μετόχια Τουρκικά. Ἐκκλησίαι δύο εἰς τὸ νοτιώτερον, ἡ μία τζαμί· ἡ ἄλλη ἀρκετὰ διατηρημένη με οἰκόσημον εἰς τὸ ὑπέρθυρον ἀνάγλυφον [σχέδιον μορφῆς πτερῶν ἀνεμομύλου, ἀτελῶς ἀποδοθέν]¹⁰.

ΒΔ τοῦ χωρίου ὑπάρχει ἡ τοποθεσία Ἰππόδρομος. Κατὰ τὰς πληροφορίας τῶν χωρικῶν εἰς τὸν λόφον Πετροκέφαλον νοτιώτερον τῶν Γουρνιαῶν εὐρίσκονται ἀρχαῖα κτίρια καὶ παλαιὰ ἐκκλησία.

Στύρωνας· μικρὸν Τουρκικὸν χωρίον. Σφύζεται Βυζαντινὴ ἐκκλησία εἰς τὴν πρὸς νότον εἴσοδον τοῦ χωρίου (οἱ Τοῦρκοι τὴν λέγουσιν τῆς Παναγίας· πιθανῶς ὁ Ἁγ. Γεώργιος Στύρωνας)· ἔχει σχῆμα σταυρωτόν, σφύζει τοιχογραφίας κατὰ τμήματα μάλιστα εἰς τὸ βόρειον σκέλος τοῦ σταυροῦ.

Πισκοπή. Κάτωθι τοῦ χωρίου ἐκκλησίδιον Βυζαντ. κατάγραφον· ἐντός, ὑποκάτω μικροῦ παραθύρου εἰς τὸν νότιον τοῖχον, ὑπῆρχεν ἡ κτητορικὴ ἐπιγραφή, ἧς ἀναγινώσκονται περίπου τὰ ἑξῆς: [σκαριφήμα τῆς ἐπιγραφῆς]¹¹.

Πισκοπή. Μικρὸν Τουρκικὸν χωρίον. Σφύζεται ὁ ἐπισκοπικὸς ναὸς εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ χωρίου ἐν μέρει κατεστραμμένος· διαιρεῖται διὰ δύο σειρῶν πιάστρων καὶ κιόνων εἰς τρία κλίτη. Σφύζει οὐχὶ πολλὰς τοιχογραφίας, ἀρκετὰ καλλιτέχνους. Παραπλεύρως πρὸς νότον μικρότερος ναὸς βυζαντινὸς ὀλοκάπνιστος, συγκοινωνῶν ποτε διὰ πυλίδος μετὰ τὸν Ἐπισκοπικὸν ναόν.

Ἀνωτέρω μικρὸν ἐκκλησίδιον ἀρκετὰ διατηρημένον μετὰ δύο καμάρες εἰς ἑκάτερον τῶν μικρῶν τοίχων· δὲν ἔχει τοιχογραφίας.

25-26 Αὐγούστου. Θέσις Βλαχιανῶ ἢ Πεύκουσ μεταξὺ Πυράθι καὶ Ἀποσελέμη, στήλη ἐνεπίγραφος¹². [Σχέδιον].

27 Αὐγούστου. Χωρίον Δοράκι. Ἐκκλησία τῆς Παναγίας εἰς τὴν πεδιάδα κάτωθι τοῦ χωρίου, κατάγραφος. Εἰς τὸν πόδα τῆς καμάρας τοῦ βορείου τοίχου σφύζεται γραπτὴ ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή: Ἀνακαινίστη [κλπ.¹³].

¹⁰) Τὸ οἰκόσημον δὲν ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Gerola, ἐν M.V, τόμ. IV.

¹¹) Ταύτην βλ. κατὰ τι πληρεστέραν παρὰ Gerola, αὐτ. σ. 573, ἀρ. 1. Ἐκ τοῦ σκαριφήματος ἐξάγεται τὸ ὄνομα τοῦ ἱερομονάχου Νείλου, τοῦ ἐπικαλουμένου Δέσου.

¹²) Ταύτην βλ. A.Δ. 1916, σ. 6.

¹³) Τὴν ἐπιγραφὴν βλ. παρὰ Gerola, αὐτ. 572, πληρέστερον δημοσιευομένην.

Ἄγ. Φωτιά. Ἐντὸς τοῦ χωρίου περὶ τὰς 10 πελωρίας δεξαμενὰς ὕδατος ἐπιμελεστάτης κατασκευῆς. Μεγαλοπρεπῆ ὑδραυλικά ἔργα ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Καλοῦνται κοινῶς Λουτρές. Ἄξιοι μελέτης. Τὸ ὕδωρ ἤρχετο ἀπὸ τὸν Ἀγιοφωθιανὸ ποταμόν, δυτικώτερον τοῦ χωρίου¹⁴.

Ἐξώθεν τῆς ἐκκλησίας Ἄγ. Φωτεινὴ λίθος βωμοειδῆς φέρων εἰς τὴν μίαν ἐπιφάνειαν : [σχέδιον ἐπιγραφῆς¹⁵].

Λίθος πῶρος ὕψ. 0,50, πλάτος 0,30, πάχος 0,30 ὕψος γραμμ. 0,035 - 0,04.

Ἀργιῶ. Ἡρειπωμένος μέγας συνοικισμὸς ῥωμ. χρόνων φαίνονται ἐκτεταμένα ἐρείπια, τὰ ὅποια χρησιμεύουσιν ὡς λατομεῖα εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ πλησίον χωρίου Ἀσῆμι. Αἱ πολυάριθμοι καὶ κολοσσιαῖαι δεξαμεναὶ θολωταὶ (φαίνονται ὑπὲρ τὰς 10) τῆς Ἄγ. Φωτιάς ἐξέβαλλον τὰ ὕδατα αὐτῶν εἰς τὸν συνοικισμὸν τοῦτον, ὡς φαίνεται ἐξ ὑδραγωγείου πηλίνου σωληνωτοῦ διευθυνομένου πρὸς τὸ Ἀργιό.

Ρωτάσι. 500 μέτρα ἀνατολικώτερον τοῦ χωρίου κεῖται ἡ ἐκκλησία τοῦ Ταμπαρᾶ (Παναγία) κάτωθι τῆς ὁποίας φαίνονται ἀναλήμματα καὶ τοῖχος τοξοειδῆς (ἴσως θολωτὸς τάφος). Τὰ τεμάχια τῶν ἀγγείων διαφόρων ἐποχῶν.

Ὁ ὑπερκείμενος τοῦ χωρίου ὑψηλὸς λόφος, καλούμενος σήμερον Ρωτασανὴ Κεφάλια ἔχει ἄνω μὲν 3 Βυζαντ. ἐκκλησίας ἠρειπωμένας, διατηρούσας ἀμυδρὰ ἴχνη τοιχογραφιῶν (αἱ δύο) καὶ παρ' αὐτὰς ἐρείπια πιθανῶς Βυζαντ. οἰκημάτων. Φαίνονται καὶ τοῖχοι ἀρχαιότεροι καὶ δὴ πιθανῶς ὀχυρωματικοί· εἰς δὲ τὴν βορείαν κλιτὴν ἀναλημματικαὶ σειραὶ περὶ τὰς 10 ἑλληνικῶν χρόνων· κατὰ τὸ δυτικὸν ἄκρον ἢ μᾶλλον τὴν ΒΔ γωνίαν φαίνεται συνεχὲς ἠρειπωμένον τεῖχος καὶ πιθανώτατα καὶ δεξαμεναὶ ὀμβρίων ὑδάτων. Συνέλεξα τεμάχια μελανῶν στιλπνῶν ἀγγείων.

Διανυκτέρευσις εἰς τὸ Σιναῖτ. μετόχιον Ἄγ. Ἀπόστολοι, ὅπου εἰς θέσιν Γοῦρνες ὀλίγον δυτικώτερον τοῦ μετοχίου ὑπάρχουσιν ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν ἐρείπια, πρὸς βορρᾶν δὲ τοῦ μετοχίου παρὰ τὸ ἀμπέλι εὐρίσκονται τάφοι μικροὶ κτιστοὶ πιθανῶς ρωμ. χρόνων.

28 Αὐγούστου· Κάστελλος. Ἀνῆλθον ἐκ τῆς νοτίας πλευρᾶς ὀπόθεν μόνον εἶναι βατός. Σφῆζει 4 ἐκκλησίας Βυζαντιακάς, ὧν τρεῖς διατηροῦσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τοιχογραφίας. Φαίνονται πολλὰ λείψανα οἰκοδομημάτων καὶ τειχῶν καὶ ἀρκεταὶ δεξαμεναί. Ἡ κρήνη εἰς τὴν ἀνατολικὴν κατωφέρειαν· μεταξὺ τῶν πολλῶν θραυσμάτων τῶν

¹⁴) Βλ. καὶ Α.Δ. 1916, Παράρτ., σ. 24.

¹⁵) Τὴν ἐπιγραφὴν βλ. IC I, 305 nr. 2.

ἀγγείων, εὔρον καὶ δύο τεμάχια μὲ μέλαν στιλπνὸν γάνωμα. Ἐκεῖθεν μετὰ 3 ὥρας περίπου ἔφθασα εἰς Τσοῦτσουρον.

Τσοῦτσουρος. Ἐφθασα τὴν μεσημβρίαν. Φαίνονται πολυάριθμα λείψανα πάντα ρωμ. ἐποχῆς. Εἶναι δὲ ταῦτα ἀναλήμματα, τοῖχοι οἰκοδομημάτων, λείψανα γεφύρας (εἰς τὸν Μίδριν)· εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν φαίνεται καὶ ἡ παλαιὰ ὁδός, ἡ διὰ τῆς φάραγγος διερχομένη, σφύζουσα τὸν πρὸς τὸν ποταμὸν ἀναλημματικὸν τοῖχον. Τὰ ἐρείπια τῶν οἰκημάτων εὐρίσκονται εἰς μεγάλην ἔκτασιν μάλιστα εἰς τὸ ἐπίπεδον μέρος τῆς παραλίας παρὰ τὴν ἄμμον. Ἐσκορπισμένα εἰς διάφορα σημεῖα κίονες καὶ τεμάχια κιόνων. Τὰ γαστριά ἄφθονα, ἀλλὰ πάντα ἄνευ διακοσμήσεως καὶ πιθανώτατα ρωμαϊκά. Ὁ συνοικισμὸς φαίνεται ἦλθεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν κατὰ τὴν ρωμ. ἐποχὴν. Τὰ ἀρχαιότερα λείψανα τῆς πόλεως προφανῶς θὰ εὐρίσκωνται βαθύτερον. Αἱ ἐπιχώσεις τῆς παραλίας εἶναι μεγάλαι κατὰ τὰς ἐπιτοπίους πληροφορίας.

Βιάννος. Ἐφθασα τὴν ἑσπέραν 28 Αὐγούστου. Μοὶ ἐκόμισαν μαρμαρίνην ἐπιτυμβίαν πλάκα εὐρεθεῖσαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὄχου τοῦ μεγάλου δρόμου παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς ἐκκλησίας τῶν Βυζαντ. χρόνων καὶ ἀναφέρει τὸν θανόντα Ἀναστάσιον ὑποδιάκονον. [Ἀκολουθοῦν πληροφορίαὶ περὶ τοῦ τάφου καὶ τῆς ἐπιγραφῆς. Σχέδιον ¹⁶].

29. **Ἀρβη.** Ἀξίον θεὰς τὸ Χάσμα. Εἰς τὴν μονὴν Ἀγ. Ἀντωνίου οὐδὲν τὸ παλαιόν, οἰκοδομηθεῖσης αὐτῆς πρὸ δεκάδων μόνον ἐτῶν. Παλαιότερα ἢ παρὰ τὴν παραλίαν Παναγία. Εἰς τὴν παραλίαν παρὰ τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς τοὺς παρακειμένους ἀγροὺς φαίνονται λείψανα ἐρειπίων καὶ γαστριά ἄφθονα ρωμ. χρόνων. Ἦτο καὶ ἐνταῦθα πόλις ἐμπορικὴ ρωμ. χρόνων. Βαθύτερον θὰ ὑπάρχωσι τὰ ἀρχαιότερα. Ἐξάγονται μεγάλοι πώρινοι ὀγκόλιθοι καὶ κίονες μονόλιθοι, εὐρέθησαν δὲ καὶ τάφοι ρωμ. χρόνων καὶ ἐπιγραφή ρωμ. Ἐπαφρόδιτος κλπ. ¹⁷.

30. **Μύρτος** χωρίον παραθαλάσσιον ἐμπορικὸν εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ὁμωνύμου ποτάμου, ἔχον περὶ τὰς 50 οἰκογενείας. Φαίνονται ἀρκετὰ ἐρείπια εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ χωρίου παρὰ τὸν Ἀγ. Ἀντώνιον καὶ πέραν, ἐκτισμένα διὰ πλίνθων καὶ μικρῶν λίθων μετ' ἀμμοκονιάματος· δεξαμεναί, ἴσως λουτρά· μεταξὺ τούτων καὶ ἐν στρογγυλὸν μὲ τοῦβλα καὶ ἔχον ἐξωτερικὴν ἐπένδυσιν ἀπὸ τοῖχον· σκάπτουν οἱ χωρικοὶ καὶ ἐξάγουν τοῦβλα· μία οἰκία ὑπόγειος ἄνευ θύρας χρη-

¹⁶) Βλ. τὴν δημοσίευσιν Α.Δ. αὐτ., σ. 10.

¹⁷) Τὴν ἐπιγραφὴν βλ. IC I, 5.

σιμοποιεῖται σήμερον ὡς ἀποθήκη καὶ ἀχυρῶν. Εἰς φρέαρ ἐντὸς τοῦ χωρίου εὐρέθησαν κολωνάκια ἀπὸ πλίνθους καὶ χεῖρ μαρμαρίνη εἰς βάθος 3 μέτρων· ἡ χεῖρ γυναικεία (πιθανῶς Δήμητρος ἢ Κόρης,) κρατοῦσα δᾶδα (?) ἐκ δέσμης ἀποτελουμένην· ἡ χεῖρ μικροτέρα τοῦ φυσικοῦ καὶ ἀρκετὰ καλῆς τέχνης.

Στόμιον· εἰς 1 ὥρας ἀπόστασιν δυτικῶς τῆς Ἱεραπέτρου· εὐρίσκονται 4-5 μαρμάρινα κιονόκρανα ρωμ. κίωνων.

Ἐφθάσα εἰς Ἱεράπετρον τὴν ἑσπέραν τῆς 30 [Αὐγούστου].

Ἱεράπετρος. Ἀγρὸς Ἐμμ. Μελαῖ ἱατροῦ εἰς θέσιν Βιγλιὰ ἢ Πόλες. Δύο μαρμάρινα ἀγάλματα ὑπερφυσικοῦ μεγέθους εὐρεθέντα ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτῆτου κατὰ τὸ 1914 καὶ δηλωθέντα εἰς τὸν τότε Ἐφορον Ἡρακλείου.

Α'. Ἄγαλμα Ἀρτέμιδος. Λείπει ἡ κεφαλὴ, ἡ δεξιὰ ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος καὶ ἡ ἀριστερὰ ἐπίσης. Φέρει χιτῶνα ποδήρη χειριδωτὸν καὶ ὑπὲρ αὐτὸν ἱμάτιον· ἡ φαρέτρα κρέμαται ὀπισθεν δι' ἱμάντος φαινομένου εἰς τὸ στῆθος. Ἰσταται ἐπὶ βάσεως συμφυοῦς χαμηλῆς, στηριζομένη ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς καὶ προεκβάλλουσα καὶ κάμπτουσα τὸν ἀριστερόν· σωζ. ὕψος 1,62. Ἔργασία καλή¹⁸.

Β'. Ἀνδριάς γυναικός (?). Λείπει ἡ κεφαλὴ καὶ τὸ στέρον, ἀμφότεραι αἱ χεῖρες ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος· φέρει ποδήρη χιτῶνα ζωνύμενον περὶ τὴν ὀσφύν καὶ ὑπὲρ αὐτὸν ἱμάτιον πολύπτυχον. Στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους καὶ κάμπτει τὸ δεξιόν· σωζ. ὕψος 1,90 περίπου. Ἐδωκα ἐντολὴν νὰ μετακομισθῇ τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀρτέμιδος εἰς τὴν πόλιν καὶ φωτογραφηθῇ, τὸ δὲ ἄλλο καταχωσθῇ ἐκ νέου.

Τὰ θέατρα τῆς Ἱεραπύτνης κεῖνται τὸ μὲν πρὸς βορρᾶν τῆς πόλεως καλῶς διακρινόμενον, τὸ δὲ ἕτερον πρὸς ἀνατολὰς παρὰ τὸ ἐργοστάσιον Καπνιστοῦ, ἡ αὐτὴ τοῦ ὁποίου περιέλαβε μέρος αὐτοῦ.

1 Σεπτεμβρίου Ἐπισκοπή. Τὰ μάρμαρα τῆς παλαιᾶς ἐκκλησίας ἄλλα μὲν ἀπεξέσθησαν καὶ κατεσκευάσαν τὴν θύραν τῆς νέας ἐκκλησίας, ἄλλα δὲ διεσκορπίσθησαν καὶ κεῖνται παρερριμένα τῆδε κακεῖσε.

... [Ἐπηρεσιακαὶ πληροφορίες ἐπὶ τῆς περιοχῆς Γουρνιαῶν - Παχειᾶς Ἀμμου].

Ἀγ. Νικόλαος (Λατὼ πρὸς Καμάρα) 2 Σεπτεμβρίου.

[Πληροφορίαι, σχετικαὶ μὲ τὴν ἐκ Λατοῦς πρὸς Καμάραν ἐπιγραφὴν οἰκοδομῆς στοᾶς¹⁹].

3 Σεπτεμβρίου Μάλλια. Θέσις Ἀζυμα· ἀνασκαφὴ τοῦ Μινω.

¹⁸) Ἐν τῇ Συλλογῇ Ἱεραπέτρας φέρει τὸν ἀριθμ. 63.

¹⁹) Βλ. δημοσίευσίν τῆς ἐν Α.Δ. αὐτ., σ. 1. Πβλ. IC I., 142.

οικοδομήματος ὑπὸ Χατζηδάκι. Φαίνονται μᾶλλον ὡς θεμέλια τοίχων· δοκοὶ ἀπηνθρακωμένοι, λίθοι ἀσβεστοποιημένοι, πλίνθοι χορτοπληθεῖς.

Χερσόνησος· τὸ Μωσαϊκὸν τῆς παρὰ τὸν λιμένα κρήνης. Ὁ λόφος ἐφ' οὗ ἔκειτο ἡ Βυζαντ. Ἐπισκοπή, ὁ χῶρος τοῦ θεάτρου ΝΔ καὶ τοῖχοι νοτιώτερον ἐκ μεγάλων ὀγκολίθων.

Ἐπέστρεψα εἰς Ἡράκλειον τὴν 3 Σεπτεμβρίου ἑσπέρας. Ἡμέραι ὁδοιπορίας 16.

Βασίλειος Μετοχιανάκης ἀπὸ Ἐπισκοπὴν εὗρηκε λάρνακα εἰς Βάθειαν 17 βρίου 1915.

Εἰς τὸ χωρίον Ρομφᾶ εἰς θέσιν Σαλόποδα εὗρισκονται ἑλληνικὰ ἐκατέρωθεν ρυακοφαγώματος. Εὐρέθη μαρμαρινὸν ἄγαλμα τὸ ὁποῖον παρέλαβεν ὁ Μουσταφᾶ Πασᾶς, καὶ κεφαλὴ μικροῦ ἄγαλματιοῦ. (Πληροφορίαι Μουσταφᾶ Καμηλάκη).

8 βρίου. Ἐκδρομὴ εἰς Γοῦρνες, Ἁγ. Γεώργιον Ἀποσελέμην, Ἀνώπολιν κτλ. αὐθημερόν.

Ἀνεχώρησα ἐξ Ἡρακλείου τῆ 7 π.μ. Ἐφθασα εἰς τὸ χάνι Ντάλια 8 1/2. Ἐξήτασα τὰ πέριξ καὶ παρατήρησα ὅτι εἰς τοὺς ἀγροὺς ἐν ᾧ κεῖται τὸ χάνι παρατηροῦνται ἀραιὰ γαστριά Μινωϊκὰ καὶ ὀλίγαι πέτραι ἀνεσκαμμέναι εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Κατωτέρω, πρὸς βορρᾶν ἀμέσως κάτωθι τοῦ δημοσίου δρόμου καὶ πρὸς τὴν θάλασσαν μάλιστα κατὰ τὴν ἀκτὴν, ἀφθονώτατα τὰ Μινωϊκὰ γαστριά (μάλιστα Μεσομινωϊκὰ), φαίνονται δὲ καὶ πολλαχοῦ τοῖχοι καὶ τοιχάρια τῆς αὐτῆς ἐποχῆς. Πρόκειται προφανῶς περὶ συνοικισμοῦ Μεσομινωϊκοῦ.

Ἀνατολικώτερον εἰς τὰ κηπάρια τῶν Κάτω Βαθειανῶν, εἰς θέσιν Κομπέ, ἐπίσης παρατηροῦνται γαστριά Μινωϊκὰ καὶ μεγάλοι ἀκατέργαστοι λίθοι ἐξαγόμενοι ἐκ μικροῦ βάθους καὶ προφανῶς ἀνήκοντες εἰς κτίρια τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, ὅλως ἀκατέργαστοι.

Ἐπροχώρησα καὶ κατὰ τὴν 10 1/2 ἔφθασα εἰς Ἁγ. Γεώργιον Ἀποσελέμη. Εὗρισκεται περὶ τὰ 100 μέτρα δυτικώτερον τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ ἐπὶ ὑψώματος χθαμαλοῦ καὶ ἀπέχει τῆς θαλάσσης περὶ τὰ 800-1000 μέτρα.

Εἶναι διμάρτυρος κτίσμα Ἐνετικόν· ἔχει οἰκοδομηθῆ μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν· τὸ ἐσωτερικὸν ὑποδιαιρεῖται διὰ μεγάλης καμάρας ἐξ ὠραίων πελεκητῶν λίθων εἰς δύο κλίτη· αἱ καμάραι καὶ οἱ θόλοι καὶ ἐν γένει τὸ ἄνω ἥμισυ εἶναι ἐκτισμένον ἐκ τῶν αὐτῶν ὠραίων πελεκητῶν λίθων. Οὐδὲν ἴχνος τοιχογραφίας σφῆζει καὶ ἴσως ἐξ ἀρχῆς δὲν εἶχεν. Σφῆζεται ὁ νότιος θόλος σχεδὸν ὀλόκληρος, ὁ βόρειος ὁμως ἔχει καταρρεύσει κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἥμισυ.

Σήμερον ὡς μανθάνω ἀνήκει εἰς τὴν Ἐγκάραθον μετὰ τῶν περι αὐτὸν ἀγρῶν.

Ἔχει εἰς τὰ πελέκια τῆς ΝΑ γωνίας grafitti ἐξίτηλα. Δυτικώτερον τοῦ ναοῦ περὶ τὰ 20 μέτρα ὑπάρχουσι σωροὶ ἐρειπίων, πιθανῶς τῶν κελίων τοῦ μοναστηρίου, καὶ πρὸς νότον 30 μέτρα τοῖχος μακρὸς ἀσβεστόκτιστος διήκων ἐξ ἀνατολ. πρὸς δυσμᾶς, πιθανῶς ὁ περιβόλος τῆς μονῆς.

Εἰς τὸ περιθώριον τῆς ἐσωτερ. καμάρας διάφορα grafitti δυσανάγνωστα μετὰ σταυρῶν.

ε π ρ ο 1700 1700

μάλιστα πλοῖα ἄτεχνα, ἄνθρωποι.

Εἰς τοῦ Χριστοφῆ τὸ χάνι παρὰ τὴν δημοσίαν ὁδὸν κάτωθι τοῦ χωρίου Γ ο ὕ ρ ν ε ς φαίνονται εἰς τοὺς ὀπισθεν ἀγροὺς καὶ παρὰ τὴν ἄμπελον εὐρίσκονται γαστριά μυκηναϊκά.

Ἀ ν ὄ π ο λ ι ς. Δύο γαλόπετρες ἐκ στεατίτου παρὰ Ἐμμ. Ψαράκη εὐρέθησαν εἰς τὸ Κεφάλι τοῦ Πύργου ἢ μικροτέρα· ἄλλη παρὰ τὸ χωρίον Ἀνώπολις.

Κ ε φ ἄ λ ι (τοῦ Πύργου) δυτικώτερον τοῦ χωρίου· εὐρίσκονται ἀρκετὰ Μινωϊκὰ γαστριά, φαίνονται τοῖχοι ἐνιαχοῦ καὶ ὀρθογώνιον κτίσμα εἰς τὴν κορυφὴν σῶζον μίαν σειρὰν μεγάλων ἀκατεργάστων λίθων.

Ἀ μ π ἔ λ ι Παναγιωτάκι πρὸς νότον τοῦ Κεφαλιοῦ (Ἐγ. Νικόλαος)· αἱ νεκρικαὶ κάλπαι κατὰ τὰς πληροφορίας Ἐμμ. Λαγουδάκι εὐρέθησαν ἐν σωρῶ κάτωθι λίθου καὶ ἐντὸς λαξεύματος εἰς τὸν κούσκουραν. Ὁ Ἐμμ. Λαγουδάκις ἐνήμερος εἰς τὰς ἀρχαιότητας περὶ τὴν Ἀνώπολιν, Βάθειαν κλπ.

18 Ὀκτωβρίου. Μετάβασις εἰς Ἀνώπολιν.

Θέσις Πατερικὰ καὶ ἰδιαίτερος Κελλί²⁰. Εὐρέθη ὀλίγα ἑκατοστά ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν λάρναξ πηλίνη σαθρὰ ἐκ πηλοῦ λευκωποῦ, ἔχοντις πολλὰ πετράδια ἀνάμικτα, ὑπὸ Βασιλείου Μετοχιανάκι. Ἔχει μῆκος 0,95 καὶ πάχος 0,30· δὲν ἐφάνησαν ὀστᾶ. Ἀνασκάπτεται τὸ λοιπὸν μέρος πρὸς νότον καὶ φαίνονται τὰ σαμαρωτὰ σκεπάσματα τριῶν πηλίνων λαρνάκων. Εἰς δὲ τὸ δυτικὸν μέρος ἀρχίζουσι νὰ φαίνονται λίθοι πιθανῶς ἐκ τῆς πύλης τοῦ λαξευτοῦ τάφου. Τὸ χῶμα εἶναι ὁ συνήθης ἄσπρουγας. Ἀναφαίνονται τὸ ὅλον πέντε λάρνακες πᾶσαι τοῦ αὐτοῦ τύπου, ἧτοι τετράγωνοι μετὰ σαμαρωτοῦ σκεπάσματος.

²⁰) Βλ. καὶ Α.Δ. 1916, Παράρτ., σ. 25.

Τὸ μέγεθος αὐτῶν εἶναι συνήθους μήκους 0,95 — 1.0 καὶ πλάτος 0,35 — 0,40.

Ὁ τάφος ὃ περιέχον τὰς λάρνακας ἦτο, ὡς συνήθως, λαξευτὸς ἐντὸς τοῦ μαλακοῦ ἄσπρουγα· ἦτο πιθανώτατα εἰς τὸν ἐγγὺς δέτην (σήμερον ἀπέχει περὶ τὸ μέτρον), κατόπιν ὃ δέτης κατέρρευσε ἢ ἀπεκόπη καὶ ὃ τάφος ἔμεινε εἰς τὸν ἀγρὸν σχεδὸν ἐπίπεδον· ἢ εἴσοδος (εὑρέθησαν λίθοι τινες) ἔβλεπε ΝΔ.

Τὴν 15 [Δεκεμβρίου] μετέβην εἰς Πλάτανον μετὰ τοῦ φύλακος Ἡλία Ἡλιάκι. Ἦρχισα δοκιμαστικὴν σκαφὴν διὰ δύο ἐργατῶν εἰς θέσιν Γουδιῆς ἢ Μοναστηρικῆς Ἀχλάδες . . .²¹ Ἦρχισαν ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν νὰ ἀναφαίνωνται λίθοι ἐκ τοίχων καὶ τεμάχια ὀστράκων χονδρὰ καὶ λεπτὰ (μὲ τετριμμένα λιθάρια ἐντός).

Εὑρίσκονται δύο τοῖχοι μικροῦ δωματίου· τὰ ὀστρακα ἐκ πίθων καὶ μικρῶν ἀγγείων λεπτῶν· κοινὰ πρωτομινωϊκά. Εἰς ὀλίγα ἑκατοστὰ εὑρίσκεται τὸ φυσικὸν ἔδαφος.

Ἡ δευτέρα τάφος 5 μέτρα δυτικώτερον οὐδὲν παρουσιάζει. Εἰς τὴν τρίτην ἄλλα 5 μέτρα δυτικώτερον φαίνονται λίθοι καὶ εὑρίσκονται ὅμοια ὀστρακα. Πρόκειται περὶ θεμελίων οἰκιῶν Μιν. ἐποχῆς. Ἐγκαταλείπεται ἡ ἐργασία.

Τῇ 16 γίνεται διὰ δύο ἐργατῶν δοκιμὴ εἰς θέσιν Σιντερόγουρνα 500 μέτρα περίπου ΝΔ τῆς πρώτης δοκιμῆς. . .

Εἰς τὴν θέσιν ταύτην μαστὸς ἐδάφους, ἐν ᾧ ἔχουσι ἀπορροίψει ἐκ τοῦ πέριξ ἀγροῦ πέτρας, περὶ τὰ 10 δὲ μέτρα δυτικώτερον λάκκος μετὰ πετρῶν, ὡσεὶ θόλος βυθισθεῖσα.

Ἀρχίζει ἡ ἐργασία εἰς τὸν μαστὸν ἐκ τῆς βορείου πλευρᾶς· φαίνονται λίθοι μεγάλοι ἐκτισμένοι. Εὑρίσκονται χονδρὰ ὀστρακα ὡσεὶ τεμάχια ἐπιπέδων κεραμίδων.

Ἀποκαλύπτεται τὸ ἥμισυ περίπου μεγάλου δωματίου μέχρι βάθους 1/2 μέτρον, ὀστρακα κεραμίδες καὶ ἀγγεῖα ρωμ. χρόνων. Πρόκειται προφανῶς περὶ ἀγροικίας ρωμαϊκῆς. Ἐγκαταλείπεται τὴν μεσημβρίαν.

Μ.μ. γίνεται δοκιμὴ εἰς τὸν 10 μέτρα ἀνατολικώτερον κείμενον λάκκον, ὅστις παρέχει τὴν ἐντύπωσιν καμίνου. Εἰς βάθος ἑνὸς μέτρον εὑρίσκεται κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν ὃ κυκλικὸς τοῖχος τῆς καμίνου, ἥτις πιθανώτατα, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ὀλίγων ὀστράκων πίθων, ἀνήκει ἐπίσης εἰς τὴν ρωμ. ἐποχὴν καὶ ἴσως ἦτο ἢ κάμιнос τῆς παραπλεύρου ἀγροικίας, ἥτις τότε θὰ ἦτο ἐργαστήριον κεραμευτικὸν μετὰ

²¹) Βλ. ἀνωτέρω· σημ. 2. Α.Δ. αὐτ., σ. 25.

τῆς ἐπαγγελματικῆς καμίνου. Ἡ ἐργασία διακόπτεται τὴν 4 μ. μ.
17 Δεκεμβρίου Σίβα Μεσαράς. [Περὶ τῶν δύο ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ἀνασκαφέντων τάφων σημείωμα].

14 Ἰουλίου. Ἦλθον εἰς Κ ο υ ν ά β ο υ ς. Ἐκκλησία Χριστός, Ἀγ. Νικόλαος, Ἀγ. Δημήτριος. Τετράγωνος καταλήγουσα εἰς τρεῖς κόγχας προεξεχούσας. Ἐπὶ τεσσάρων στύλων ἐν τῷ μέσῳ, εἰς οὓς ἀνταποκρίνονται ἄλλοι εἰς τοὺς τέσσαρας τοίχους (2 εἰς ἕκαστον τοῖχον), στηρίζεται ἡ στέγη τῆς ἐκκλησίας, ἀποτελουμένη ἀπὸ ἓνα θόλον μέγαν ἐν τῷ μέσῳ ὠοειδῆ καὶ τέσσαρας μικροτέρους ἀποτελοῦντας σταυρόν, καὶ ἀπὸ τέσσαρα σταυροθόλια χαμηλὰ πέριξ τῶν τεσσάρων μικροτέρων θόλων. Ἡ ἐκκλησία Βυζαντινὴ ἔσωζεν ἄλλοτε καὶ τοιχογραφίας, ἥδη ὁμως ἀνακαινιζομένη τὰς ἀπόλεσεν καθ' ὀλοκληρίαν. Ἐκαστος θόλος ἔχει τέσσαρα παράθυρα.

15 Ἰουλίου [Ἀγ. Γεώργιος Ἐπανωσήφης].

Ἐκκλησίδιον Ἀγ. Ἀντωνίου δίκογχον σφύζεται τὸ ἐν κλίτος καὶ μὲ τοιχογραφίας, φέρον πολλὰ grafitti Ἐνετ. μὲ χρονολογίας τοῦ 15 καὶ 16 αἰῶνος.

Χωρίον Καρκαδιώτισσα. Ἡ παλαιὰ ἐκκλησία σταυρωτὴ θολωτὴ χαλασμένη μέχρι σχεδὸν τῆς γῆς.

Ἀγαλαντέ. Μετόχι Ἀγαλαντὲς μὲ ἐκκλησίαν ἠρειπωμένην ἔχει καλὸν περιβόλι τοῦ Μοναστηρίου μὲ ὠραῖα ὀπωρικὰ δένδρα.

Ἀστράτηγος. Μετόχι Ἀγ. Γεωργίου Ἐπανωσήφη. Σφύζεται ἡ ἐκκλησία ἀνακαινισμένη καὶ διατηροῦσα λείψανα τοιχογραφιῶν.

Μυρτιώτισσα, Μετόχι τοῦ αὐτοῦ Μοναστηρίου.

Κανὶ Καστέλλι-Τέμενος.

Ἀνηλθον εἰς Ρόκκαν καὶ Σελλάδαν, περιῆλθον τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα (Ἑλληνικά, Βυζαντινὰ καὶ Ἐνετικά) καὶ τὰ ἐρείπια 4-5 ἐκκλησιῶν μὲ λείψανα ἀγιογραφιῶν.

Ἡ θέσις Ρίζα, ὅπου ἀνευρέθησαν οἱ γεωμετρικοὶ τάφοι, ἐξ ὧν προέρχονται τὰ πήλινα ἀγγεῖα τὰ κομισθέντα εἰς τὸ Μουσεῖον. Σήμερον τὸ χωράφι εἶναι σκεπασμένον. Ἐπανῆλθον εἰς Ἡράκλειον τῇ 15 ἑσπέρας.

Ἰδαῖον Ἀντρον 29 Ἰουλίου. Ἐντὸς τοῦ σπηλαίου εἰς τὸ βάθος δεξιὰ εἰς τὸν κάτω μυχὸν εὐρέθη τεμάχιον χρυσοῦ ἐλάσματος καὶ τεμάχιον χαλκῆς ἀσπίδος καὶ πολλὰ τεμάχια λύχνου μὲ abat jour. Εἰς τὸ ἀρμὶ 100 μέτρα ἔξωθεν τοῦ σπηλαίου δεξιὰ τῷ προσερχομένῳ 4 μεγάλοι ὀγκόλιθοι πλακωτοὶ φέροντες ἴχνη ποδῶν καὶ μεγάλων συν-

δέσμων (πιθανῶς ἀποτελοῦντες βωμόν)· ὀλίγον παρακάτω πλάξ λίθου λευκοῦ (γύψου) φέροντος εἰς τὴν μίαν ἐπιφάνειαν, τὴν μᾶλλον ἐπίπεδον, τετράγωνον λάξευμα 0,40 μῆκος καὶ πλάτος 0.25 (λείπει μέρος τοῦ πλάτους). Οἱ λίθοι αὐτοὶ δηλοῦν ναὸν ἢ βωμόν παρὰ τὸ Ἴδαϊον Ἄντρον. Ὀλίγον δυτικώτερον (μέτρα 10 περίπου) ἀπὸ τὸν Ἀσφένταμον ἴχνη τοίχων παλαιῶν ἐκ μεγάλων ὀγκολίθων· ὁλόκληρος ὁ χώρος οὗτος ἐξερευνητέος.

Κρουσῶνας, θέσις Χοιρόμαντρες ἢ Πρινόρι· ἐντὸς ἐπιπολαίου λάκκου παῖς καλούμενος Γεώργιος Σπυρ. Νικηφοράκις (καὶ Δημήτριος) εὔρεν κουροῦπαν μὲ ἄνθρακας (ὄστᾶ κεκαυμένα) καὶ μικρότερα ἀγγεῖα εἰς ἀγρὸν Νικολ. Γιανναδάκι. Ὁ Σταθμάρχης παρέλαβεν φιλικὴν βαθεῖαν χυτροειδῆ ἀδιακόσμητον.

Λόφος Κοῦπος· καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις τεμάχια μυκην· ἡ μᾶλλον γεωμετρικά· ὀλίγα λείψανα ἀναλημματικῶν τοίχων· πρόκειται περὶ συνοικισμοῦ ἐκτεταμένου. Πιθανῶς ἡ νεκρόπολις τοῦ συνοικισμοῦ εἰς θέσιν Χοιρόμαντρες ἢ Πρινόρι, ὅπου εὐρέθη ὁ γεωμετρικὸς τάφος.

Εἰς Νίδαν ἔμεινα δύο ἡμέρας 29 καὶ 30 Ἰουλίου, τῇ 31 ἀνεχώρησα ἐκεῖθεν καὶ διὰ Κρουσῶνος ἤλθον τὴν ἑσπέραν εἰς Σάροχον, ὅπου διενυκτέρευσα.

† ΣΤΕΦ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ